

„Valamiképen ma, úgy a régen letűnt századokban is főleg a könyvek voltak a szellemi élet színvonalának fokmérői. A nyughatatlanul működő emberi elme gondolattömegének, a tudásnak, a tapasztalásnak eredményeit az írás, majd később a nyomtatás rögzítette meg és tette közkincsé.”

(Iványi Béla)¹

FARKAS GÁBOR

A 16–17. századi polgári könyvtárak típusai*

A mohácsi csatavesztés utáni évtizedek katonai felvonulási területté változtatták Magyarországot belsejét, és a lakosság értékeinek – köztük könyveiknek – a pusztulását hozták magukkal. Az életben maradt klérus és a különböző szerzetesrendek mint a műveltség hordozói, továbbítói elmenekültek a királyi udvar és egyetem nélkül maradt ország megszállt részeiből. A 16. század során elpusztultak a nagy intézményi gyűjtemények, akár a budai Corvinára, akár az időlegesen vagy véglegesen a török kezére került városok székesegyházainak könyvtárait (Esztergom, Kalocsa, Pécs, Vác, Veszprém és Győr) gondolunk.²

Az előző századokhoz képest ezzel egy időben növekszik a könyvtulajdonosok száma és természetesen a könyvtárak állománya is. Részint a humanista filológiának, részint az európai és a hazai reformációnak köszönhetően, megváltozik a könyvtárak összetétele: például a díszesen illuminált liturgikus kódexeket a reformáció és a könyvnyomtatás háttérbe szorítja, majd eltünteti.³ A század folyamán a német és a magyar nyelvű nyomtatványok aránya növekszik, a latin nyelvű klasszikus és humanista szerzők mellett ógörög, francia és olasz írók is megtalálhatók.⁴ A szellemi nyitottságot jól jellemzi, hogy a tudományos szakmunkák, jogi és orvosi művek mel-

¹ ADATTÁR 11. 339.

* Itt mondok köszönetet Monok Istvánnak, nélküle ez a dolgozat nem készülhetett volna el.

² A könyvanyag pusztulásáról: Könyvtártörténet 1987. 85–89.; JAKÓ – MANOLESCU 1987. 122–130.; az értelmiség helyzetéről: KLANICZAY TIBOR: *Értelmiség egyetem nélküli országban*. In: Pallas magyar ivadéka. Bp. 1985. 77–85.

³ Az európai humanizmus és a könyvkultúra: FEBVRE – MARTIN 1958. 396–432.; BARRIÈRE 1974. 9–51.; DAHL 1960. 82–88.; MILKAU 1955. 499–504. A reformáció szerepéről: FEBVRE – MARTIN 1958. 432–477.; DAHL 1960. 141–145.; MILKAU 1955. 559–584.; FITZ 1959. 78–81.; A liturgikus kódexek sorsáról: Könyvtártörténet 1987. 86–87.; KARÁCSONYI János: *Báthory István országbíró végrendelete = Századok* 1890. 126–127.; A kódex-töredékek legfőképpen liturgikus könyvekből származnak, több mint 60%-a a budapesti Egyetemi Könyvtár gyűjteményének. *Fragmenta Latina Codicum in Bibliotheca Universitatis Budapestiensis*. Rec. MEZEY L. Bp. 1983. 9–14.

⁴ PÉTER 1985.; CSAPODI Csaba: *A magyarországi nyomtatványok nyelvi megoszlása 1800-ig* = MKsz 1946. 98–104.; BORSA Gedeon: *A XVI. századi magyarországi könyvnyomtatás részmerlege* = MKsz 1973. 249–269.; BOTTA István: *A reformáció és a nyomdászat Magyarországon* = MKsz 1973. 270–285.; GULYÁS

lett jelen vannak a hitvitairódalom jelentősebb alkotásai is. A kis formátumú, olcsó könyv megjelenése gyökeres változást hoz a gyűjtésben, a könyv valóban használati – ám szellemi és esztétikai értéket képviselő – tárggyá válik, s a tehetősebb városi polgárság is bekapcsolódik a könyvgyűjtő tevékenységbe⁵

A korszak művelődéstörténetének kutatásakor a legizgalmasabb kérdések közé tartozik, hogy ki, mit és miért olvasott az adott időben hazánkban. A kérdések minden szempontból kielégítő megválaszolására még várunk kell, viszont a részeredmények birtokában érdemes lesz talán a kutatás jelenlegi helyzetét bemutatni, az eddigi megfogalmazott kérdéseket rendszerezni.⁶

A nyugat-európai népek könyvkultúrájához képest mostohább helyzetben vagyunk, elsősorban a levél- és kéziratári forrásokra kell támaszkodnunk könyvkultúránk 16–17. századi rekonstruálásakor.⁷ A kutatás olyan magán- és intézményi (iskolai, plébániai és rendházi) gyűjtemények feltárására irányult, melyek alapforrásának tekinthető a legalább öt könyvet tartalmazó feljegyzés.⁸ A munka első szakaszában a publikált és még kiadatlan könyvjegyzékek összegyűjtése, bibliográfiai nyilvántartása történt meg. A *Könyvtártörténeti Füzetek* c. sorozat a tulajdonosra, a gyűjteményre és a jegyzékre vonatkozó adatokat összegzi. Így a könyvtulajdonos életrajzi adatai, társadalmi hovatartozása, nemzetisége, lakóhelye, foglalkozása, esetleg iskolázottsága szerepel együtt a gyűjtemény történetével, lelőhelyével, illetve a jegyzék legfőbb jellemzőivel (Pl. eredeti vagy másolat, kiadott vagy kiadatlan, nagysága, dominanciája).⁹ A második szakasz, mely ezzel párhuzamosan folyik, a publikált és még kiadatlan könyvjegyzékek szövegi kiadása az *Adattár XVI–XVIII. századi szelle-*

Pál: *A könyvkiadás Magyarországon a XVI–XVIII. században* = MKsz 1944. 100–133.; PÉTER Katalin: *Romlás a szellemi műveltség állapotaiban a 17. század fordulóján* = Történelmi Szemle 1984. 80–102.

⁵ HOLL Béla: *Szerző, nyomdász, olvasó a XVII. század első felében* = ItK 1980. 639–649.; FITZ 1959. 102–105.; VARIAS Béla: *A magyar reneszánsz társadalmi gyökerei*. Bp. 1982. 47–48. Uő.: *Irodalom és társadalomtörténet* = ItK 1980. 607–620.; Az árakra vonatkozólag l. PÉTER 1985.; Johann Gallen kassai könyvkereskedő jegyzékét (1583) l. ADATTÁR 13/1. 22–35.; A városi polgárság olvasási szokásairól: JAKÓ Zsigmond: *Az otthon és művészete a XVI–XVII. századi Kolozsváron*. In: Emlékkönyv Kelemen Lajos születésének nyolcvanadik évfordulójára. Kolozsvár, 1957. 365–393.; ACSÁDY Ignác: *Könyvek régi összeírásokban* = MKsz 1894. 209–221. „Magyarország... számot tevő könyvfogyasztó országnak mutatkozik, az európai műveltség alkotásait és terjesztőit itthon a legkülönbözőbb társadalmi rétegekben megtaláljuk.” TARNÓC Márton: *A magyar könyv a XVII. század elején* = MKsz 1973. 315–327.; V. KOVÁCS Sándor: *Könyvek és könyvjegyzékek a XVI. századból* = MKsz 1975. 66–71. „Nemcsak a nyilvántartott könyvek mennyisége lehet sokatmondó, hanem a belőlük kisugárzó eszmeiség tartalma és tendenciája, s nem utolsósorban a könyv birtokosának társadalmi helye is.”

⁶ MONOK 1988.

⁷ Természetesen nem kizárva a még meglévő könyvállomány kéziratossá bejegyzéseinek tanulságait. Csak a legfrissebbet említeném: JAKÓ Klára rekonstrukciója a kolozsvári egyetemi könyvtár állományáról (ADATTÁR 16/1. 1–65.)

⁸ Például nem könyvjegyzék: „3 Calendarium d.10” ADATTÁR 15. 22–23.; „Item vannak ezen kívül elegendő Deák és Magyar könyvek az kik igen aprók és viseltek és haszontalanoknak is láttatván, annak okáért az inventáriumban be nem irtak, hanem egyyüvé rakván azon állapotban hattuk, az mint ott találtatának.” ADATTÁR 11. 264–265. Egyébként LABARRE 1971. 261–263.; 267–269. az egykötös adatokat is elemzi, sőt számontartja azokat az inventáriumokat, ahol nem talált egy könyvet sem, és ezt összeveti az illető társadalmi és anyagi helyzetével.

⁹ MONOK 1988.; KIFI bevezetője.

mi mozgalmaink történetéhez c. művelődéstörténeti sorozatban.¹⁰ A végső cél, amely egyben a kutatás harmadik szakasza, egy számítógépes adatbázis létrehozása lesz, mely majd az egyes könyvet tekinti alapegységnek, s feloldani igyekszik lehetőleg minél több esetben a könyvleírást, így több ezer könyvcímhez, kiadáshoz és szerzőhöz juthatunk.¹¹ Ez a kumulatív index – mely kibővíthető az elszórt, apró könyves adatokkal, régi könyveink possessor-bejegyzéseivel – használható lesz egyes tájegységek (pl. Erdély, Felvidék, Nyugat-Magyarország), társadalmi rétegek (pl. főnemesi, egyházi és polgári), vallási felekezetek (katolikus, különböző protestáns), etnikumok (német, magyar) könyvanyagának a jellemzésére. Alkalmassá válhat így – a korabeli források elemzése, illetve a külföldi peregrináció és a hazai iskola-történet mellett – a különböző szellemi áramlatok magyar recepciójának kutatására és a 16–17. század magyar gondolkodói hazánkra gyakorolt hatásának vizsgálatára.¹² A későbbiekben érdemes lesz majd összevetni a külföldi monográfiák közölte statisztikai megoszlással, a társadalmi rétegekre, a vagyoni helyzetre, időbeli és vallási eltérésekre és (az) általában a könyvkultúra egészére kiterjedő elemzésekkel.¹³ A kutatás időbeli határainak megválasztásában a gyakorlati szempont vált elsődlegessé, a felmerülő politikatörténeti időhatárok (1526–1711) művelődéstörténetileg nem indokoltak, így a Mohács utáni első könyvjegyzék dátuma a kezdő időpont (eddig 1533). A felső határ megválasztásában szerepet játszott az a mozzanat, hogy hazánk könyvtártörténetében a 18. század második fele új könyvgyűjtési szokást hoz: elkezdődik egy olyan könyvtárépítési korszak, amikor már nem tekinthetjük bizonyosnak, hogy tulajdonosa valamennyi vagy akár legtöbb könyvét olvasta, ez pedig a kor olvasmánykultúrájának elemzésekor alapvető szempont.¹⁴

Az általános statisztikai, olvasmányszociológiai, művelődéstörténeti következtetések levonásától még meglehetősen távol vagyunk. Így a fent említett bibliográfiai sorozat „e nagyobb vállalkozás mellékterméke, de nélkülözhetetlen segédeszköz is: a vonatkozó források annotált bibliográfiája természetesen nem ad használha-

¹⁰ MONOK 1988.; ADATTÁR 11. 602–606.

¹¹ MONOK 1988.; KtFI. bevezetője. Több esetben nehéz azonosítani magát a szerzőt, illetve a mű címét, ha hibásan, rendkívül romlott alakban jegyezték le mind a kettőt – hiszen az egyik utalhat a másikra és viszont –, ha túlságosan szakadozott a kézirat (l. ADATTÁR 15. 115–188.), vagy ha az egyes tételek kiadására vonatkozó adat nem beazonosítható (pl. szerkönyvek, egyes antik szerzők, néhány alapvető teológiai munka). Így az Arisztotelész tétel nem hordoz több információt magában, azonosíthatatlan a mű címe, a kiadásra vonatkozó adatok, még ha a jegyzék datálását pontosan ismerjük is. A 15. században 146 esetben adták ki: vö. *Gesamtkatalog der Wiegendrucke Bd. I–VII.* Leipzig, 1934. 2334–2480., a 16. században több mint 1000 kiadást ért meg: vö. E. F. CRANZ: *A bibliography of Aristotle editions 1501–1600.* Baden-Baden, 1984. Bibliotheca Bibliographica Aureliana XXXVIII.

¹² MONOK 1988.; A számítógépes adatfeldolgozás – közös beviteli formátum kidolgozása után – alkalmassá válhat, két könyv- és könyvtártörténeti vállalkozással együtt. Egyik a 15–16. századi könyvek hazai könyvtárainkban, a másik nyomtatott könyveink kéziratos bejegyzései az itthoni könyv kultúra szélesebb körű elemzésére (pl. volt-e a 17. század elején olyan kassai német polgár, akinek Arisztotelész *Metafizikája* görögül, bázeli kiadásban, bőrbe kötve volt meg; ma is megtalálható valamelyik könyvtárunkban, benne a tulajdonosi kézjeggyel. Egyébként háromszor adták ki görögül Bázelen a 16. század folyamán, vö. CRANZ *i. m.* 107928; 107980; 108174.). A recepcióvizsgálatra l. DANKANITS 1974. 89–94.

¹³ MARTIN 1969.; LABARRE 1971.; DOUCET 1956.; JAYNE 1956.

¹⁴ MONOK 1988.; A kezdő időpont Párizs esetében: 1493. DOUCET 1956. 10.; Amiensnél: 1503. LABARRE 1971. 62.

tó választ a fenti *mit olvastak* ... ? kérdéscsoportra. Az viszont elképzelhető, hogy több füzet sokszáz könyvjegyzékének mennyiségi mutatóit már érdemes lesz össze-sítve elemezni, területi vagy szociológiai szóródásuk is mondhat valamit a korszak ismerőinek”.¹⁵ A majdnem egy évtizedes kutatómunka során több mint ezer da-rab könyvjegyzék került bibliográfiai nyilvántartásba, amely hozzávetőlegesen 90 ezer könyves adatot tartalmaz. Ez az adatmennyiség talán alkalmas lesz az adott művelődéstörténeti korszak néhány szempontból történő elemzésére.¹⁶ Az óvatosság mindenképpen fontos, még ilyen adathalmaz esetén is, csak a fő tendenciáknak és a tényekkel minden oldalról alátámasztott megállapításoknak van jogosultságuk. Nézzünk két példát: néhány ismert személyiségnek a könyvjegyzéke feltűnően kevés tételből áll, biztosra vehetjük, hogy csonka jegyzékkel, részkönyvtárral van dolgunk. Egy főnemesi hagyatéki leltár ritkán sorolja fel a könyveket, legtöbbször csak az de-rül ki, hogy volt könyve, egy polgáré viszont általában tartalmaz könyvjegyzéket.¹⁷

A könyvjegyzékek jellemzése, tér- és időbeli elosztása

Az elemzés elsősorban a városi polgárság könyvjegyzékeire vonatkozik. Célja a különböző könyvtártípusok jellemzése, tér- és időbeli változásainak felrajzolása. Az eddigi szakirodalom figyelme érthetően a korszak neves közéleti szereplőinek, je-lentős gondolkodóinak amúgyis tekintélyes könyvtárára vagy éppen olvasmánymű-veltségük rekonstruálására irányult.¹⁸ Az utóbbi évtizedben nagyobb mértékben ke-rült elő a városi polgárságot reprezentáló adat (Sopron, Kassa, Lócse, Beszterce), amely javarészt 100 tétel alatti kisebb könyvtárra vonatkozik. Mivel térben és időben ennek a társadalmi rétegnek a könyves műveltsége követhető csaknem hézagmente-sen a tárgyalt időszakban, s nagy száma miatt alkalmas a tipologizálásra, a következő csoportoknál végeztünk el vizsgálatokat: városi tisztségviselők, ügyvédek, orvosok, tanárok és mesteremberek.¹⁹ A magángyűjtemények nagy részénél nem derült ki az

¹⁵ KtFI. KESERŰ Bálint előszava; l. erre vonatkozólag még SZÓNYI György Endre: *Sir Walter Ra-leigh könyvtára és magyar vonatkozású könyvei* = MKsz 1989. 177–182.

¹⁶ MARTIN 1969. 600 db inventárium alapján Párizs 17. századi, LABARRE 1971. 4442 db inventári-umból Amiens 16. századi olvasmányműveltségét rekonstruálta, ám ennek mindössze 20%-ában – 887 db – volt található könyv. DOUCET 1956. 194 párizsi magánkönyvtár katalógusát elemezte a 16. század első felében, míg JAYNE 1956. 574 oxfordi és cambridge-i magángyűjteményt tart nyilván 1500–1640 kö-zött. FEBVRE – MARTIN 1958. 337 db magángyűjteményt elemeznek DOUCET alapján, MILKAU 1955. Otto BRUNNER-t idézi, aki 15 könyvtárkatalógus alapján a nemesi kultúra hatósugarát vizsgálta.

¹⁷ KtFI. bevezetője; ADATTÁR 13/1. 187–188. pl. Kolozsvári János csanádi püspök Trientben lévő könyveinek lajstroma uo. 14–15.; KtFI. 9.

¹⁸ Néhányat említve: ÖTVÖS Péter: *Egy főúri könyvtár a XVII. század elején (Illésházy István)*. In: Az értelmiség Magyarországon a 16–17. században. Szeged, 1988. 149–157.; KLANICZAY Tibor: Korszerű politikai gondolkodás és nemzetközi látókör Zrínyi műveiben. In: Irodalom és ideológia a 16–17. században. Bp. 1987. 337–400.; MONOK István: *Csanaká Máté könyvjegyzéke* = MKsz 1983. 256–262.

¹⁹ JAKÓ – MANOLESCU 1987. 128–130. „Bizonyos értelmiségi jellegű munkakörök betöltői – fő-ként papok, tanárok, a központi kormányzat tisztviselői – esetében a XVI–XVII. században már álta-lánosnak mondható valamelyest, olykor egy-két száz kötetet is számláló kézikönyvtár birtoklása.” Az ér-telmiség könyvgyűjtésére l. még: FEBVRE – MARTIN 1958. 397–399.; DOUCET 1956. 20.; MARTIN 1959.;

illető polgár foglalkozása, esetleges közéleti funkciója, sok esetben csak a halálozási dátum az egyetlen információ és természetesen a könyvjegyzék nagysága, dominanciája.

A jegyzék jellegét a szöveggörnyezet alapján lehet megállapítani. A 769 db magángyűjteményre vonatkozó jegyzéket figyelembe véve a hagyatéki leltár részese-dése kiugróan magas (59%). Mellette a hét leggyakoribb típus (könyvadomány, hivatalos szerv összeírása, naplófeljegyzés, katalógusszerű összeírás, foglalási jegyzőkönyv, könyvbejegyzés és végrendelet) egyenként 6–3%-kal képviselteti magát. A hagyatéki leltár mint forrástípus a legalkalmasabb arra — éppen dominanciája és nagy száma miatt —, hogy egy forrástípus tér- és időbeli megoszlását szemléltethessük. Maga a forrástípus valamely elhunyt magánszemélyek tulajdonában volt és utána maradt ingó és ingatlan vagyon összeírása.²⁰ Forrásértékét emeli — szemben a tömör és gyakran hibás címleírás hátrányával —, hogy lehetővé teszi a mintavételt, az összehasonlítást az ország egyes területein élt emberek olvasmányaival, az azonos foglalkozást űző, ám az ország más és más részén élők könyvanyagának egybevetését. Mivel időben hézagmentes, jól követhető az egyes európai szellemi áramlatok megjelenése, kiteljesedése. Megfigyelhető a szakmai specializálódás kezdete, az általános műveltséget jelentő művek mellett megjelenő szakkönyvek elterjedése. A forrástípus a 17–18. század fordulóján megváltozik, a könyv a városi polgárságnál is elveszti vagyontárgy jellegét és ezzel eltűnik a hagyatéki inventáriumokból.²¹

A polgári hagyatékoknál a városi tanács általában kettős könyvelést folytatott, a „Maculatoria” a helyszínen készített jegyzetek sorozata, melyet letisztáztak, ez a „Purum”, amely már csak a könyvek számát és értékét jelölte meg. Ritkán maradt meg mind a két sorozat — kivétel ez alól Kassa —, hiszen a drága papírt (a piszkozatot) más célra is felhasználhatták vagy egyszerűen kiselejtezték.²²

A térbeli eltérések az egyes városok eltérő adminisztrációs gyakorlatával magyarázhatók. Ez igaz abban az esetben is, ha a túlnyomóan német lakosú városaink leltárait vetjük össze. A nyugat-magyarországi Sopron, a felvidéki Lőcse vagy az erdélyi szász Beszterce esetében az eltérés jól érzékelhető. Erdélyben az osztozkodóbíró intézménye speciális sorozatot hozott létre, az ún. Theilungsprotokollt. Ebben a hagyatéki tételek után ismét felsorolták az egyes vagyontárgyakat, az örökösök szerinti bontásban. A Felvidéken a gyakorlat hasonló volt, Sopronnál ez az ismételt felsorolás többnyire elmaradt. A magyar adminisztrációjú városokban a hagyatékozási eljárás sokkal hanyagabb volt, mint a német nyelvű városoknál. Ez a folyamat megfigyelhető az elmagyarosodott Kolozsvár, Kassa, Kőszeg stb. esetében, a hagyatéki inventáriumok kevésbé részletezővé váltak. Az egy régióba tartozó Lőcse és Kassa példáján némi ellentmondás látszik az azonos adminisztráció ellenére: Kassán

MARTIN 1969. 492. (egyébként 22 különböző társadalmi kategóriát állít fel); LABARRE 1971. 129. A könyv-inventáriumok 80%-a a következő rétegből került ki: taláros — robe —, medikus — medicine —, kereskedő — commerce — és a mesteremberek — metiers.

²⁰ EMBER Győző: *Levéltári terminológiai lexikon*. Bp. 1982. 107.

²¹ MONOK 1991.

²² MONOK 1991.; ADAFTÁR 15. 189

a 17. század utolsó negyedében eltűntek a források, Lőcsénél e korszakból került elő a legtöbb. Ennek feloldása talán a 17. század végi kassai levéltári rendezés lehet.²³ Visszatérve Sopronra, érdemes felhívni a figyelmet arra a nem éppen általános esetre, miszerint a könyvjegyzékek túlnyomó része (93%) az inventáriumokból vagy a bírói jegyzőkönyvekből származik, és folyamatos képet ad a város olvasmányműveltségéről (1616–1721). A városi jegyzőkönyvekben fennmaradt könyvjegyzékekre jellemző, hogy két nagy forrássorozatban találhatók (Inventárium, Protocollum Currentium), melyek 1650-ig párhuzamosan futnak, majd azután csak az utóbbi marad élő. Sok esetben a városi tanács rendelkezett arról, hogy a könyvanyagot össze kell írni.²⁴

Magát az összeírást általában ketten végezték, diktálással keletkezett. Így a diktáló és az azt leíró műveltségének a függvénye a címleírás minősége és teljessége.²⁵ Sok esetben nem is a címlapról történt (kolligátumot a hagyatéki leltár sohasem jelez), hanem a könyv gerincéről, s néha olyan ismert szerző, mint pl. Melanchthon is elképesztő névalakban fordulhat elő.²⁶ A jegyzékek túlnyomó része a szerző nevét és a mű címét közli csak. Az ideális formát, melyben szerepelne a könyv szerzőjének neve, a könyv címe, kiadásának helye, ideje, nyomdászának neve, a könyv formátuma, ára, kötésmódja és a könyv sorsa (hol vette, kinek adta tovább), a humanista típusú könyvjegyzékek, illetve a jezsuita rend könyvtárainak katalógusai közelítik meg.²⁷ A jegyzékek nyelve általában latin, ám érdemes azokat összevetni a más nyelven készűttekkel.

Az összes jegyzék 10%-a tér el a latintól, ennek majdnem kétharmada magyar, egynegyede pedig német. A néhány vegyes nyelvű leírást alkalmazótól eltekintve a többi kuriózumértékű: francia, olasz, lengyel, angol és flamand. A 17. század máso-

²³ MONOK 1991.; ADATTÁR 15. 189.; KtF V. bevezetője; KtF IV. bevezetője.

²⁴ KtF II. bevezetője; l. Daniel Gruber jegyzékét (KtF II. 73.).

²⁵ MONOK 1991.; ADATTÁR 11. 360.; DOUCET 1956. 10–11. A leírások általában hozzánem-értő emberektől származtak, a címeket feltehetőleg másik helyiségből diktálták, így nem csoda, hogy gyakran hiányos, az alkotó neve felismerhetetlen (LABARRE 1971. 149–154.). Az írnokok, esküdtek (pri-seurs jurés) kevésbé voltak műveltek a klasszikus nyelvekben, diktálás útján, a jó megértés nélkül írtak le mindent, amit olvastak vagy hallottak, gyakran a teljesség igénye nélkül. Hiányzott sok esetben a szerző neve vagy a mű címe, illetve az torzult és teljesen romlott formában fordult elő.

²⁶ MARTIN 1969. 490–493. Az elemzés egyik legfőbb akadályának azt látja, hogy az összeírók nem minden könyvet írtak össze, csak ami értéket jelentett számukra (vö. 8. számú jegyzet). Probléma az is, hogy sok esetben csak a könyv voltáról értesülünk („Gross und kleine Bücher theils Lutherische theils Unterschiedlichen Autoren zusamnen 75 stücs ungeschätzt.” „Ezeken kívül vadnak nemel apro könyveczkek együt.”) ADATTÁR 15. 74–75. MARTIN 1969. uo. Néha csak annyit jelölnek „in folio, in quarto” vagy „paquets”. JAYNE 1956. 7. szerint is több esetben csak annyit jelez „Bookes” vagy „18 small books” illetve a formátumot és a darabszámot „174 in folio”. Uő. 15. Az egyszerűsödő gyakorlat az 1600-as évek után csak a könyvek meglétét jelöli – all his books – és a becsült értéket. DOUCET 1956. 10–11. Többnyire lehetetlen meghatározni a listán szereplő művek nyelvét, például hogy az antik auktor eredeti szöveg vagy francia fordítás-e. Néhány példa a hibás olvasatra: ADATTÁR 15. 24. „Vagion Ceccer Manus” – Bartholomaeus Keckermann – ; „Ouidi Meta Forfori”.

²⁷ KtF I. bevezetője; ADATTÁR 12. Johann Dernschwam Fugger-ügynök (1575) 651 tételes jegyzé-ke: ADATTÁR 17/1. 1–87. a kassai jezsuita rendház katalógusa 1660–1682. körül: 2124 tétel, KtF VI. 81.

dik felétől – mint azt várni is lehetett – a magyar nyelvű leírások megszorodnak.²⁸

A jegyzékek alig 1%-a került elő az 1560 előtti évekből. Feltehetőleg nem kerül elő ebből a korszakból az alapvető tendenciákat befolyásoló mennyiség. Az első jelentős változás az 1580-as évektől figyelhető meg, az igazi ugrás negyven évvel később, az 1620-as években történik meg.²⁹ Innen a fejlődés az 1660-as évekig töretlen, s némi hullámzással a 17. század végén éri el a csúcspontot. Az utána következő csökkenésre a magyarázat az lehet, hogy a 18. század elejétől (több helyen a 17. század végétől) az addigi gyakorlattól eltérő ügyvitelt valósítottak meg, és az iratok jelentős részét – így azokat is, melyekben könyvjegyzékek találhatóak – kiselejtezték.³⁰

Ami a földrajzi elosztást illeti, a nagy tájegységeket tekintve a magángyűjtemények 70%-a Erdélyből, Felvidékről és Nyugat-Magyarországról származik.³¹ Az elosztás egyenletes, mindhárom tájegységnél körülbelül egyharmados a részesedés a vizsgált mennyiségből (539 db jegyzék). Felvidék 160 db jegyzékkel reprezentálja a korszak és a régió könyvtártörténetét. A kelet-magyarországi szabad királyi városok közül kiemelkedik Kassa könyves műveltsége. A 16–17. század fordulóján elmagyarosodott várost gazdagabb forrásanyag jellemzi, mint a többségében német polgárok lakta Sopront vagy az erdélyi szász Besztercét. Kassán 69 db könyvjegyzéket és számos töredéket ismerünk, amely 43%-a a felvidéki anyagnak. Jellemző a magángyűjteményekre, hogy a jegyzékek többsége hagyatéki inventáriumból került elő. A magánkönyvtárak 92%-a 100 tétel alatti; többségüket tehető polgár birtokolta.³² Mellette ugyancsak gazdag könyvjegyzékkel rendelkezik Lócse (a felvidéki anyag 44%-a), itt a magángyűjtemények 94%-a 100 tétel alatti.³³ Eperjes művelődéstörténeti szerepéről írt kiváló tanulmányokat Iványi Béla, ám a magángyűjteményeket

²⁸ ADATTÁR 13/1. 61–78.; KtF I. 47. Figyelemre méltó MISKOLCZI CSULYAK István református prédikátor saját kezűleg 1601–1607 között írt jegyzéke, mely 393 tétel esetében közli a szerző nevét, a címet, a kiadás helyét, évét, a könyv formátumát. Többször utal a könyv árára, kötésmódjára, sorsára – beszerzés, elajándékozás.

²⁹ DOUCET 1956. 23–25. Párizsban az első jelentős változás 1520 után következik be; LABARRE 1971. 143. Amiens-ban szintén az 1520-as évek jelentik a nagy ugrást; JAYNE 1956. 28. Cambridge esetében 1550-et kell tekintenünk a mennyiség határozott növekedése kezdetének.

³⁰ MONOK 1991.; Ezért is tekinthetjük korszakhatárnak az 1720-as éveket (l. a 22. számú jegyzetet). Érdekes összevetni az intézményi gyűjtemények – KtF VI. – időbeli eloszlásával (1535–1720), a könyvtárak alig 4%-a 16. századi, a mennyiségi ugrás a 17. század első negyedétől, különösen 1620-tól következnek be, csakúgy mint a magángyűjteményeknél (összesen 125 db jegyzék alapján). Ez kiegészíthető a HOLL Béla által gyűjtött váci egyházmegyei canonica visitatio anyagával – KtF VII. –, mely 18. századi anyag és egyébként kiválóan alkalmas a korabeli Magyarország könyves műveltségének átfogó feldolgozására (l. KtF VII. előszó).

³¹ Kihagytuk az elemzésből Horvátországot, l. MONOK István: *Zrínyi Miklós és a többi horvátországi magángyűjtemény a 17. században*. In: Adalékok a 16–20. századi magyar művelődés történetéhez. Bp. 1987. 55–63.; a Partiumot, l. ADATTÁR 14., illetve MONOK István: *Olvasmánytörténeti forrásaink, értelmiségtörténet*. In: Az értelmiség Magyarországon a 16–17. században. Szeged, 1988. 169–181.; és a hódoltság területét, l. ADATTÁR 26/1. BALÁZS Mihály bevezetője 22–23.

³² Kassa könyvkultúrájára l. ADATTÁR 15. 189–195.; GALLI Katalin – PAVERCSIK Ilona: *Fejezetek a kassai könyvnyomtatás történetéből*. OSZK Évkönyv, 1981. 309–377.

³³ ADATTÁR 13/2.

tekintve – mint Bártfa esetében – meglepően kevés számú jegyzék került elő (8%-a a régió anyagának!), noha három jelentős könyvjegyzéket is ismerünk a 17–18. század fordulóján.³⁴

Nyugat-Magyarország 191 db könyvjegyzékével a vizsgált mennyiség 35%-át adja, a régió majdnem háromnegyed részét a soproni jegyzékek jelentik. A felvidéki polgársághoz hasonlóan a könyvjegyzékek több mint 80%-a 100 tétel alatti, bár jó néhány jelentős, humanista típusú gyűjteményt ismerünk ebből a korszakból.³⁵ A még a régióhoz számítható Kőszeg, a mai Ausztria területén található Ruszt és az e területhez inkább tartozó Pozsony szerényebben veszi ki részét, két kivételtől eltekintve alatta maradnak a 100 tételnek az elemzésben,³⁶ így még jobban kiemelve a kisebb könyvtárak jelentőségét.

A történelmi Erdély területéről 187 db jegyzék származik, melynek 42%-a a beszercei ún. osztozkodó-bírói jegyzőkönyvekből került elő. A 100 tétel alatti magángyűjtemények dominanciája elsöprő: 97%.³⁷ A másik jelentős város az elmagyarosodott Kolozsvár, mely az erdélyi anyag egyharmadát adja.³⁸ A többi mélyen alulreprezentált: Marosvásárhely, Székelyudvarhely, Gyulafehérvár – a fejedelmi könyvtárakat nem tekintve – és Nagyenyed jöhet számításba.³⁹ A szász városok közül Brassó és Nagyszeben az említésre méltó (az előbbi 13 db jegyzékkel, amely szerény számot kutatási nehézségekkel magyarázhatjuk).⁴⁰

A 16–17. század művelődéstörténetének kutatásakor alapvető fontosságú, hogy az adott korszakban milyen nagyságú könyvtárak voltak találhatóak, s ezeknek miképpen változott az arányuk az idő során.⁴¹ Amíg minden egyes könyvjegyzék nincs feldolgozva, nem tudhatjuk hány mű, hány kötet szerepel a jegyzékben (lásd az esetleges kolligátumokat), így a tételek szám majdnem minden esetben jelzés értékű.⁴² A tételek szám alapján történő elemzés mellett a vizsgált könyvjegyzékek legfontosabb

³⁴ ADATTÁR 11. 339–381.; 487–489. Érdemes megjegyezni Zimmermann Zsigmond eperjesi kereskedő nevét, akit Karaffa kivégeztetett (1687), és akinek 406 tételes könyvjegyzéke minden szakterületet átfogó volt. KtF I. 137.; ADATTÁR 13/2.; Bártfáról mindössze 6 db jegyzékről van tudomásunk, így talán mégsem általános a német ajkú városoknál – Sopron, Beszterce – tapasztalt példa. KtF IV. előszó.

³⁵ I. KtF II. bevezetője; egyébként az 5–20 tétel közötti kis könyvtár több mint a fele a soproni anyagnak (81 db). Humanista típusú könyvtárra I. Vitnyédi István soproni ügyvéd 552 tételes jegyzékét (1670 k.), KtF II. 7.

³⁶ Kőszegre I. KtF II. 127–144.; Rusztra I. KtF IV. egyes tételeit.

³⁷ Az erdélyi magánkönyvtárakra I. JAKÓ Zsigmond: *Könyv és könyvtár az erdélyi magyar művelődésben*. In: Írás, könyv, értelmiség. Bukarest, 1977. 284–304.; DANKANITS 1974. 33–89.; Besztercére I. KtF IV. egyes tételei.

³⁸ ADATTÁR 16/2. 3–86.; KtF III. egyes tételei.

³⁹ ADATTÁR 16/2. 90–217.; KtF IV. egyes tételei.

⁴⁰ Brassóra I. KtF I. egyes tételei, KtF III. 65., KtF IV. 29.; Nagyszebenre KtF I. egyes tételei.

⁴¹ vö. JAYNE 1956. 29–30. Három radikális változás mutatható ki az angol könyvtárakban: 1. magángyűjtemények száma növekszik. 2. kéziratok visszaszorulása, olcsó nyomtatott könyv előtérbe kerülése, új formátum, nagy példányszám. 3. a humán műveltség folyamatos tágulása, a tematika bővülése, több mű idegen nyelven. I. az 5. számú jegyzetet. A városi polgárságra vonatkozólag I. még Könyvtártörténet 1987. 109–111.

⁴² KtF I. bevezetője. vö. intézményi könyvtáraknál szintén több mint 40 ezer könyves adatot regisztráltunk. I. KtF VI. egyes tételei.

jellemzője kell, hogy legyen a benne található könyvanyag dominanciája is.⁴³ A magángyűjtemények esetében hozzávetőlegesen több mint 40 ezer könyves adatot tart nyilván a bibliográfiai sorozat, melynek jelentős része már publikált anyag.

A városi polgárság olvasmányanyagának jellemzésekor két mozzanatra kell még odafigyelnünk. Az író-mű-olvasó reláció mellett kiemelkedő fontosságú a közvetítő szerepe.⁴⁴ A könyves szakma (könyvkereskedő, könyvkötő, nyomdász) képviselői közül az egyik legjelentősebb – a szakirodalom által is exponált – szakember, Johann Gallen kassai könyvkereskedő, akinek katalógusa a 16. század második fele olvasmányanyagának keresztmetszete.⁴⁵ A másik jelentős jegyzék Andre Löffel könyvkötőé, aki valószínűleg könyvkereskedéssel is foglalkozott, erre utal egyes könyvek 46, 54, 78, és 179 db-os példánya.⁴⁶ Ugyancsak könyvkereskedő Zacharias Michl soproni polgár, 4962 db példányt tartott raktáron összesen, 514 florenus, 84 dénár értékben. Ez Sopron 18. század eleji könyvkínálata.⁴⁷ Érdemes figyelni még egy 17. századi kőszegi kereskedő jegyzékére: a katolikus vallásgyakorlathoz használt művek, históriás és ábécéskönyvek szerepelnek 88 példányban.⁴⁸ A 17. század végén Lőcsén íródott hagyatéki leltárban a kor népszerű könyvei találhatóak: tankönyvek, jogi, történelmi, földrajzi művek, kalendáriumok, szórakoztató szépirodalom, német nyelvű vallásos művek.⁴⁹ Így négy város: Kassa, Sopron, Lőcse és Kőszeg példáján képet kapunk valamelyest a fent említett viszonyrendszer jellemzőiről. Nem szabad viszont azt a tényt sem elfelejtenünk, hogy azokból a művekből, amelyeket sokat olvastak, jobb esetben elhasznált, az összeíróknak semmit sem érő példányok maradtak hátra, rosszabbik esetben a szó szoros értelmében „szétolvasták” a könyveket. Befolyásolhatta a példányszámok megmaradását az irodalmi (vagy olvasói) ízlés változása is.⁵⁰

⁴³ I. erre vonatkozólag BERLÁSZ Jenő: *Johann Demschwam könyvtára*. ADATTÁR 12. 299–340.; Az olvasmányműveltség összetevőire I. MARTIN 1969. 493–515.; 928–939. A kumulatív index alapján történő elemzés során elképzelhető, hogy a tételhatárok megváltoznak, és az sem kizárt, hogy más jellegű lesz pl. a kis könyvtár Erdélyben, mint a Felvidéken. MARTIN 1969. 492. 5 kategóriát állít fel: 26 cím alatt, 26–100, 101–500, 501–1000, 1000 felett. LABARRE 1971. 129. 6 kategóriát használ: 1 könyv, 2–9 könyv, 10–19 könyv, 20–49 könyv, 50–99 könyv, 100 könyv felett.

⁴⁴ VARJAS Béla: *A magyar reneszánsz társadalmi gyökerei*. Bp. 1982. 47–48.; HOLL Béla: *Ferenczy Lőrinc. Egy magyar könyvkiadó a XVII. században*. Bp. 1980.; DOUCET 1956. 23–25. A párizsi könyvkereskedő vevőkörének kialakulásáról (jogászok, polgárok, kereskedők) vö. LABARRE 1971. 336–362. az amiens-i könyvkereskedőkről.

⁴⁵ 1583. Johann Gallen: 608 tétel, ADATTÁR 13/1. 22–35., KtF I. 23.; illetve 1714. Caspar Wiszt: 92 mű, ADATTÁR 15. 76–80., KtF I. 170.; ifj. KEMÉNY Lajos: *Egy XVI. századbeli könyvkereskedő raktára* = MKsz 1895. 310–320.

⁴⁶ 1649. Andre Löffel: 282 tétel, KtF II. 59.

⁴⁷ 1704. Zacharias Michl: 4962 pl., KtF II. 116.

⁴⁸ 1653. Zacharias: 88 pl., KtF II. 135.

⁴⁹ 1699. Steinhübel: 179 mű, ADATTÁR 13/2., KtF III. 109.; L. PAVERCsik Ilona: *Georg Steinhübel lőcsei könyvkereskedő hagyatéki leltára* = MKsz 1982. 254–266.

⁵⁰ vö. a 8. és a 26. számú jegyzettel. L. még. BARRIÈRE 1974. 13–14.; DANKANITS 1974. 21–24.; RITÓKNÉ SZALAY Ágnes: *Eleink szórakoztató olvasmányaiból* = ItK 1980. 650–656.; NEMESKÜRTY István: *Szórakoztató olvasmány és közönsége a XVI. századi Magyarországon* = ItK 1980. 620–629.; *Argentus históriája*. Bev. NAGY Péter. A szöveget gondozta és a jegyzéket írta STOLL Béla. Bp. 1986. 115.

Kis könyvtárak

Kis könyvtárak azok a magángyűjtemények, melyeknek könyvjegyzéke nem haladja meg a 20 tételt.⁵¹ A tér- és időbeli különbségekre vonatkozólag a könyvtételek feloldása után talán árnyaltabb képet kaphatunk, első vizsgálódásra a hasonlóságok ötlenek szembe. A későbbiekben így lehetségessé válhat például annak megrajzolása, hogy egy soproni mesterember olvasmányanyaga miben tér el egy beszterceiétől (amennyiben egyáltalán eltér egymástól). Ez a típus alkotja a magánggyűjtemények – s ezen belül a városi polgárság könyvtárainak – legnagyobb részét. Mindhárom vizsgált terület jellemző típusának mondható, és a többihez (főként a nagy- és a humanista gyűjteményekhez) képest időben is hézagmentes.

Néhány kivételtől eltekintve a mesteremberek (pl. kádár, szabó, pék, lakatos)⁵², kereskedő és egy-két városi tisztviselő, főként Sopronban, rendelkeztek ilyen nagyságú könyvtárral.⁵³ A gyűjteményekben leginkább a napi vallásgyakorlathoz szükséges könyvek (*Biblia*, énekeskönyv, katekizmus stb.) a dominánsak, de a különböző prédikációs- és beszédgyűjtemények – sok esetben csak így: postilla – mellett egy-egy történeti vagy szépirodalmi mű is akad.⁵⁴ A teológiai könyvek közül – a német ajkú evangélikus polgárságnak köszönhetően – leginkább Melanchthonéval és Lutheréval találkozhatunk. Fellelhetők még, szép számban, különböző meditációk, bibliakommentárok, Szenci Molnár Albert és Félégyházi Tamás munkái.⁵⁵ Az antik auktorok közül a legnépszerűbbek: Cicero, Vergilius és a történetírók – Livius,

⁵¹ FEBVRE – MARTIN 1958. 397–399. A 15. század végi könyvtárak szerény méretűek, 15–20 db könyv található csak, számos kézirattal egyetemben.; DOUCET 1956. 23. A párizsi magángyűjtemények is szerények kezdetben.; MARTIN 1959. ugyanezt állapítja meg.; JAYNE 1956. 186–188. John Frisbe (1504) 8 tétel, napi vallásgyakorlathoz szükséges könyvek, szótár, Cicero „Thully”; MARTIN 1969. 490–518. A könyvtárak több mint 10%-a 26 tétel alatti; LABARRE 1971. 129. 164 db inventáriumot leszámítva a többi 20 tétel alatti (880 db-ból). A mesteremberek 90%-ának 10 tétel alatti jegyzéke, a kereskedők több mint 80%-ának a 16. században Amniens-ban. vö. *uo.* 122–126. A kereskedők nagy része 2–3 könyvet birtokolt csak, mindössze 5 db inventáriumban volt 50 tételnél több könyv.

⁵² A teljesség igénye nélkül: nyerges, vámos, posztónyíró, fürdőmester, felcser, borbély, kalapos, szűcmester, mezőőr, mészáros, varga, fazekas, takács. Vö. FEBVRE – MARTIN 1958. 398. A nyilvántartott könyvjegyzékek 20%-a kereskedők és mesteremberek tulajdonát képezte, pl. tanneurs, épiciers, voiriers, fromagers etc.; LABARRE 1971. 124–126. szintén: brasseur, charpentier, fondeur, vinaigrier etc.

⁵³ Megemlítve egy kassai kereskedőcsalád, a Szegediek, jegyzékeit: ADATTÁR 15., 3., 21–23., 49., 189., I. még KERÉKES György: *Polgári társadalmunk a XVII. században*. Kassa, 1940. 9., 13., 262.; Sopronra példa: Szily Pál belső tanácsos 1691. 7 tétel, katolikus teológia., KtF II. 104.

⁵⁴ FEBVRE – MARTIN 1958. 397–399. A polgárok könyvei még kissé egysíkúak: kalendáriumok, szentek élete, imádságos könyvek, lovagregények; a napi vallásgyakorlathoz szükséges könyvek kiadásához I. DAHL 1960. 141.; MARTIN 1959. 230.; DOUCET 1956. 31–36.; LABARRE 1971. 158–180., ill. 143–144. az azonosított könyvek 29%-a „les livres d' Heures”; a napi vallásgyakorlat könyvei általában latin, német és magyar nyelvűek, de kivétel akad pl. Fridericus Fridrich (1597) kassai polgár lengyel evangéliuma; ADATTÁR 15. 6., KtF V. 5.; Marth Gäpel 1678/79. soproni mezőőr horvát *Bibliája*, KtF II. 101.; Aranyasi János 1651. kassai városi tanácsos francia nyelvű zsoltárja, ADATTÁR 15. 40–41., KtF V. 40., KERÉKES: *i. m.* 257–258. Az utóbbi külön említést érdemel, nemcsak a magyar nyelvű teológiai – pl. Szenci Molnár, Alvinczi, Kassai András –, történeti – pl. Bonfini, Curtius –, hanem a jegyzékben megtalálható Balassa Balint *enekei*, – 25 tétel miatt is.

⁵⁵ pl. SZENCI MOLNÁR Albert: *Psalterium Ungaricum*. RMNY 962(1) vagy FÉLEGYHÁZI Tamás: *A keresztyén igaz hitnek* ... RMNY 430. stb.

Josephus Flavius –, a humanista irodalmat Erasmus (feltehetőleg *Adagiája*), Bonfini történeti munkája és Calepinus szótára képviseli.⁵⁶ Orvosi könyveket, herbáriumokat általában borbélyoknál, sebészeknél, fürdősökönél találunk, a jogot Werbőczy latin és magyar nyelvű törvénykönyve jelenti.⁵⁷ A fenti kategóriáktól némiképpen eltér: *Az Jo bornak chinallassa feleöl az fenessy hegyben, es az Hoyay zeoleoben in 8, továbbá Ismegh egi deak konj meliet noui orbisnak hinak, és 1 Torok kony, valamint Egij Magijar Aritmetica, fl.–d. 75.*⁵⁸

Közepes könyvtárak

Közepes könyvtárak a 21–100 közötti tételt számláló magángyűjtemények, melyek között már szakkönyvtári jellegű is (orvosi vagy jogi) található. E típuson belül különbséget tehetünk a nagyság és a dominancia szempontjából: az 50 tétel alatti inkább az előző, kis könyvtár típusához hasonlítható, míg az 50–100 tétel közöttiben már nem ritka a válogatott antik és kortárs irodalommal is büszkélkedhető gyűjtemény sem.⁵⁹

E típus társadalmi megoszlása a következő: jómódú kereskedők, mesteremberek, tanárok, orvosok, jogászok és városi tisztségviselők találhatóak meg közöttük. Míg a mesteremberek, kereskedők, patikusok magánkönyvtárai legfőképpen nagyságukban térnek el a kis könyvtáraktól, addig a tanárok, orvosok, jogászok és városi tisztségviselők között jó néhányan jelentős gyűjteményt birtokoltak a 17. században.⁶⁰ A mesteremberek és kereskedők könyvtáraiban a teológiai és hivata-irodalom, illetve

⁵⁶ A 15. században CICERO: *De officiis* – latinul – 60 kiadást ért meg, GW 6914–6974.; ERAZMUS *Adagiája* a 16. században 150 kiadást ért meg. *Bibliotheca Belgica, Tome II*. Bruxelles, 1964. 382–386. vö. DANKANITS Ádám: *Erasmus erdélyi olvasói* = Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények XI. 1. 125–131.; DOUCET 1956. 42.; FEBVRE – MARTIN 1958. 400–402.; MARTIN 1959.; LABARRE 1971. 212.; DANKANITS 1974. 62–64.; MARTIN 1969. 508–509.

⁵⁷ pl. Marten Stern (1654) besztecei borbély, KtF IV. 6.; Breitenfeld Gottfried (1683/84) soproni felcser, KtF II. 107.; de ellenpéldákat is lehet felhozni: Elias Hoffmann (1617) kassai kereskedő, KtF V. 12., ADATTÁR 15. 12.; Joseph Frech (1706) budai serfőzőmester, KtF I. 157., ADATTÁR 13/2.

⁵⁸ ADATTÁR 16/2. 17., KtF III. 6.; ADATTÁR 15. 10., KtF V. 10.; ADATTÁR 15. 3., KtF V. 3.; ADATTÁR 15. 11., KtF V. 11. De található még a besztecei polgároknál hajózási szakkönyv – szapanpánfőző, KtF IV. 70. –, leírás az olasz színházokról – szenátor, KtF IV. 161. –, boszorkányokról szóló könyv – bíró, KtF IV. 49. – és egy soproni lánckovácsnál rózsakeresztes munka, KtF II. 119.

⁵⁹ I. Johann Hensel (1580) kassai segédtanító, harangozó könyvtára gazdag szépirodalomban – Cicero, Homérosz, Plutarhosz, Caesar, Horatius, Ovidius, Suetonius, Seneca –, antik természettudományban – Eukleidész, Ptolemaeosz, Arisztotelész – KtF I. 20., ADATTÁR 13/1. 20–22.; Egeressy János (1656) kassai jogász Ezopusz, Martialis, KtF I. 93. ADATTÁR 13/1. 177–180.; Keviczky János (1657) kassai bíró, országgyűlési követ pl. Quintilianus, Livius, Plinius, KtF III. 41., ADATTÁR 13/1. 182–185.; vö. FEBVRE – MARTIN 1958. 416–418. Párizsban a 16. század folyamán szép gyűjtemények alakultak ki latin klasszikusokból: MARTIN 1969. 503–504.; LABARRE 1971. 263–267.

⁶⁰ Érdekes példa Michael Eckhardt brassói tanár 81 tételes, saját kezűleg írt jegyzéke (1968) az „elolvasandó” könyvekről, mely klasszikus auktorokat, filozófiai, jogi, teológiai és matematikai műveket tartalmazott. KtF I. 145. vö. LABARRE 1971. 332–336. A. Peze amiens-i kereskedő 34 tételes jegyzékével (1568).

bibliakommentárok mellett néhány esetben a történeti munka és a humanista irodalom sem hiányzik.⁶¹

A tanárok magángyűjteményeiben főként a tanításhoz szükséges grammatikák, retorikák, antik auktorok művei találhatók,⁶² a medikusi szakma könyveinek nagy része orvosi könyv, bár akad földrajzi, történeti és szépirodalmi munka is.⁶³ A jogászok, városi tisztviselők közül van, akinek jegyzéke a jogi munkák és a napi vallásgyakorlat könyvei mellett jó néhány szépirodalmi, filozófiai és történeti művet is felsorol.⁶⁴ Általánosságban elmondható tehát, hogy a klasszikus írók iránti érdeklődés jellemző e rétegre, legyen az budai, brassói, beszercei, kőszegi, kassai vagy kolozsvári tisztségviselő.⁶⁵

Nagy könyvtárak

Nagy könyvtáraknak nevezzük a 101–200 tétel közötti magángyűjteményeket, melyet általában a városi értelmiség — tanárok, orvosok, jogászok — és a vezető tisztségviselők birtokoltak. Első pillanatra is feltűnik az egyenlőtlen földrajzi eloszlás: e típus jegyzékeinek nagy része Sopronból származik, reprezentálva a városi értelmiség könyvkultúráját, hiszen mindegyik rétegből került elő ilyen nagyságú könyvjegyzék. Ezenkívül Kassa, Lócse, Brassó és Kolozsvár, tehát a nagyobb lélekszámú városok polgárai közül rendelkeztek néhányan ekkora gyűjteménnyel. Dominanciáját tekintve elmondható, hogy a protestáns teológia, antik szépirodalom és történeti munkák mellett a szakkönyvek (jogi, orvosi vagy pedagógiai) száma lényegesen megnő.

A tanárok közül figyelmet érdemel Dálnoki Lőrinc, a kolozsvári unitárius kollégium retorika tanárának jegyzéke (1675), amely gazdag klasszikus auktorokban, humanista szerzőkben és nem hiányzik a történeti munka, hitvitairódalom sem, csak

⁶¹ Pl. aranyműves, szappankészítő, szatócs, szabó, nyerges, mészáros és orgonakészítő. Georg Brenner (1719) beszercei porkoláb, KtF IV. 153.; Georg Areldt (1662) beszercei szappankészítő, KtF IV. 68.; Benedikt Müllner (1637) soproni kádár, KtF II. 35.

⁶² Winkler Apolló (1556) eperjesi segédiskolamester, KtF I. 5., ADATTÁR 11. 363–364.; vö. MARTIN. 1969. 492. A 17. században Párizsban a tanárok könyvtárai a legnagyobbak: 500–1000 tétel között.

⁶³ Pl. Bartholomaeus Becker (1964) budai borbély, felcser, KtF I. 142., ADATTÁR 13/2.; Jeremias Österreicher (1657) soproni patikus, KtF II. 80.; Johann Gröpper (1699) soproni borbélysegéd, KtF II. 114.; vö. LABARRE 1971. 118. Az orvosi szakma egyharmadának 10 tétel alatti a könyvtára Amiens-ban a 16. században.; MARTIN 1969. 492. Párizsban a 17. században az orvosok 80%-a 100 könyvnél többet birtokolt.

⁶⁴ L. az 59. számú jegyzetet.; vö. LABARRE 1971. 112. Amiens-ban az ügyvédi szakma 30%-ának 10 tétel alatti könyvtára volt.; MARTIN 1969. 492. Párizsban viszont 70%-ának 100 tételnél nagyobb volt a gyűjteménye.

⁶⁵ Georgius Kiechel (1964) budai városi jegyző, KtF I. 143?, ADATTÁR 13/2.; Michael Weiss (1608) Brassó főbírója, KtF I. 51.; Samuel Bede (1721) beszercei bíró, KtF IV. 160.; Johannes Sagittarius (1603) kőszegi jegyző, KtF II. 128.; Johann Schirmer (1637) kassai városi tisztségviselő, KtF V. 26., ADATTÁR 15. 26–28.; Mihály (1611) kolozsvári jegyző, KtF III. 12., ADATTÁR 16/2. 19–20.; vö. JAYNE 1956. 187–188. Abraham Tilman (1589) az antik auktorok iránti érdeklődésre — 86 tétel —, Cicero, Platon, Arisztotelész, Epiktétosz.

ügy, mint egy bártfai iskolarektornál.⁶⁶ Sopron esetében még árnyaltabb képet kapunk a tanárok olvasmányáiból: a fent felsorolt típusú művek mellett találunk rózsakeresztes munkát vagy éppen pedagógiai szakkönyvet is.⁶⁷ Nem véletlen az sem, hogy a néhány évtizedes különbséggel összeírt öt jegyzék mindegyike 100 tétel feletti, a város orvosainál készült, a 17–18. században.⁶⁸ Az orvosi szakkönyveken túl szerepel még a jegyzéken protestáns teológia, antik auktor, szótárak, jogi munkák.⁶⁹ Ugyanezt állapíthatjuk meg az ügyvédek vagy a városi tisztviselők könyvtáráról: a szakkönyvek mellett minden jegyzékben találkozhatunk a protestáns teológia, a klasszikus szerzők legjelentősebb műveivel.⁷⁰

Humanista könyvtárak

Humanista jellegű könyvtáraknak tekinthetjük a minden szakterületet átfogó könyvanyagot – teológia, filozófia, jog, antik és kortárs szépirodalom, humanista filológia, matematika, természettudomány stb. –, amely a legtöbb esetben meghaladja a 200 tételt. A 16. század utolsó harmadából öt ilyen gyűjteményt ismerünk: Johann Dernschwam Fugger-ügynök,⁷¹ Telegdi Miklós pécsi,⁷² Mossóczi Zakariás nyitrai püspök,⁷³ Zsámboky János humanista tudós⁷⁴ és Brutus János Mihály olasz történetíró könyvtárának jegyzékét.⁷⁵ A 17. századtól kezdve jelentősek az egyes főurak, mint például: Thurzó György nádor,⁷⁶ Révay Ferenc Turóc megyei

⁶⁶ KtF III. 66., ADATTÁR 16/2. 34–37.; KtF I. 68., ADATTÁR 13/1. 144–147.

⁶⁷ Valentin Wigeleb (1629) a soproni latin gimnázium tanára, KtF II. 21.; Adam Nigrinus (1634) szintén a latin gimnázium tanára, KtF II. 29. vö. JAYNE 1956. 114. Robert Beaumont jegyzékével.

⁶⁸ Tekinthejtük ezt jellegzetesen értelmiségi magatartásnak. A medikusi szakmára I. Henric Keppel (1703) tokaji orvos, KtF I. 155., ADATTÁR 13/2.; Andreas Gorsky (1683) lőcsei gyógyszerész, KtF V. 84., ADATTÁR 13/2.

⁶⁹ Pl. Alexander Pischoff (1618) soproni orvos, KtF II. 12.; Johann Ribstain (1629) soproni orvos, KtF II. 20.; Gallus Pflueg (1657/58) soproni orvos, KtF II. 84.; vö. FEBVRE – MARTIN 1958. 416–418. Franciaországban a 16. század folyamán már megjelentek az orvosi szakma magángyűjteményei. LABARRE 1971. 250–251., uo. 306–319. Jean Hutin (1564) orvos 101 tételes jegyzéke.

⁷⁰ Pl. soproni ügyvédek: Hieronymus Burger (1652), KtF II. 64.; de Zuana (1668), KtF II. 94.; vagy egy aljegyző: Mark Fauth (1667), KtF II. 92.; illetve Caspar Lehman (1663), országgyűlési követ KtF V. 58., ADATTÁR 15. 55–58.; Johann Langh (1645) kassai bíró, KtF V. 33., ADATTÁR 15. 32–35.; Johann Schiffer (1601) soproni polgármester, KtF III. 8.; vö. DOUCET 1956. 20. Főként jogászoknak – les hommes de loi – és a királyi hivatalnokoknak – les officiers royaux – volt tekintélyes könyvtára Párizsban a 16. században.; MARTIN 1959.; MARTIN 1969. 492.; LABARRE 1971. 243–249.

⁷¹ A humanista jellegű gyűjteményekre I. MILAKU 1955. 546–559.; JAYNE 1956. 34–35.; M. CONNAT – J. MEGRET: *Inventaire de la bibliothèque des Du Prat. Bibliothèque d'Humanisme et Renaissance*. 1943. Tome III. 72–128.; MARTIN 1969. Johann Dernschwamra vonatkozólag: ADATTÁR 12., KtF I. 16. 1575: 651 tétel.; vö. JAYNE 1956. 114. Thomas Smith szakkatalógusa 1566: 406 könyv.; LABARRE 1971. 281–306. Jean Forestier királyi ügyész jegyzéke, 1553: 240 tétel.

⁷² 1586: 272 tétel, ADATTÁR 13/1. 36–43., KtF I. 26.

⁷³ 1587: 952 tétel, ADATTÁR 11. 437–487., KtF I. 28.

⁷⁴ 1587: 2618 tétel, GULYÁS Pál: *Számok János könyvtára*. Bp. 1941., KtF I. 29.

⁷⁵ 1592: 763 tétel, ADATTÁR 11. 114–132., KtF I. 34.

⁷⁶ 1610: 353 mű, ADATTÁR 11. 505–537., KtF I. 52.

főispán,⁷⁷ Batthyány Ádám dunáninneni főkapitány,⁷⁸ Mikulich Sándor horvát főnemes,⁷⁹ Zrínyi Miklós horvát bán,⁸⁰ Nádasdy Ferenc országbíró könyvtárai⁸¹ vagy az erdélyi fejedelmi családok gyűjteményeiről készült jegyzékek (Rákóczi-, illetve Apafi-család).⁸² A sorba beilleszthető Báthory András püspök, erdélyi fejedelem,⁸³ Himmelreich György pannonhalmi kormányzóapát,⁸⁴ Miskolczi Csulyak István református prédikátor⁸⁵ és Daniel Fronius brassói evangélikus lelkész könyvjegyzéke.⁸⁶ Bár nagyságát tekintve jelentős Eszéki István református lelkész könyvtára, mégsem tekinthető humanista típusúnak, mert legfőképpen protestáns teológiát tartalmaz.⁸⁷ Viszont Berényi György Nyitra vármegye alispánja vagy Bethlen Elek Belső-Szolnok megye főispánja könyvjegyzéke dominanciáját tekintve humanista jellegű.⁸⁸ Ez is mutatja a tételszám alapján történő tipologizálás buktatóit, ez elkerülhető lesz majd a kumulatív index elkészülésével.

A városi polgárság humanista jellegű könyvtárépítésének kezdete a 16. század utolsó évtizedére nyúlik vissza, igazi lendületet a 17. század második felében kap. Mindegyik nagyobb városunkban található ilyen típusú gyűjtemény (Kassa, Lócse, Beszterce, Eperjes, Kőszeg), de számát tekintve Sopron ezúttal is kiemelhető. A szakirodalom által példaként gyakran felhozott Johann Haunolt – aki előbb a selmecbányai iskola rektora volt, majd várkapitány lett – jól mutatja e könyvgyűjtő szemléletet: orvosi, jogi könyvek mellett gazdag antik szépirodalmat, bibliakommentárokat, az iskolai oktatáshoz szükséges grammatikákat, retorikákat, természet-tudományos és matematikai műveket találhatunk.⁸⁹ Ugyanakkor e jelentős magán-könyvtárak egy-két tulajdonosának mindössze a halálózási dátumát (vagy az összeírás időpontját) ismerjük, mint például: Sebastian Türk kassai,⁹⁰ Johann Andreas Schuert soproni,⁹¹ Gutt (?) eperjesi⁹² és Michael Gitsch besztercei polgárét.⁹³ A

77 1651: 313 tétel, ADATTÁR 13/1. 157–163., KtF I. 86.

78 1651: 268 tétel, ADATTÁR 11. 553–578., KtF I. 92.

79 1657: 335 tétel – három részben –, ADATTÁR 11. 537–542., KtF I. 96–98.

80 1662: 424 tétel, Alexander KENDE: *Die Bibliothek des Dichters Nicolaus Zrínyi*. Wien, 1893. 51–84., KtF I. 103.

81 1672: 232 tétel, ADATTÁR 13/2., KtF I. 113.

82 1658/60: 821 kötet, HARSÁNYI István: *A Rákóczi-könyvtár és katalógusa*. Bp. 1917., KtF I. 102.

83 1608: 209 tétel, Veress Endre, MKsz 1905. 8–22., KtF I. 50.

84 1628: 454 tétel, ADATTÁR 13/1. 105–123., KtF I. 60.

85 L. a 28. számú jegyzetet!

86 1701/14: 227 tétel, KtF I. 167.

87 1720: 203 tétel, ADATTÁR 14. 103–109., KtF I. 174.

88 1650: 170 tétel, ADATTÁR 11. 259–263., KtF I. 83.; 1683: 165 tétel. Lukinich Imre, MKsz 1922. 171–174., KtF I. 133.; vö. JAYNE 1956. 96. Bryan Rowe, 1521: 102 tétel.

89 1595: 344 tétel, ADATTÁR 13/1. 49–57., KtF I. 36.

90 1623: 246 tétel, ADATTÁR 15. 14–21., KtF V. 17.

91 1685: 420 tétel, KtF II. 109.

92 1676: 247 tétel, KtF III. 69.

93 1692: 209 tétel, KtF IV. 110.

többi gyűjtemény társadalmi hovatartozását illetőleg semmi különös nincs: soproni főtisztviselők, pl. Mark Fauth belső tanácsstag,⁹⁴ Artner Erhard polgármester,⁹⁵ Gotthard Radl és Georg Poch városbíró,⁹⁶ Vittnyédi István soproni ügyvéd,⁹⁷ Zimmermann Zsigmond eperjesi kereskedő,⁹⁸ Simándi István sárospataki tanár,⁹⁹ Nicolaus Hain lőcsei polgár, Hain Gáspár történetíró fia.¹⁰⁰

Eddigi ismereteink alapján úgy gondoljuk, hogy néhány kivételtől eltekintve ez a négy alaptípus volt a jellemző polgárságunk 16–17. századi könyvtártörténetében, és a könyvtár nagysága általánosságban meghatározta a dominanciát is. A nyugat-európai példákhoz képest fél évszázaddal később jelentkeznek az első jelentősebb magángyűjtemények, ám a 16–17. század fordulójára létrejönnek a nagyobb könyvtárak, melyek könyvanyagukat tekintve sem maradnak le akár a francia, akár az angol kortársakéitól. A kutatás továbbiakban – a még kiadatlan források publikálása mellett – az egyes olvasmánytípusok magyarországi elterjedését (pl. Erasmus, Justus Lipsius, Melanchthon stb.) vizsgálja majd.

Rövidítések a jegyzetekben:

- BARRIÈRE 1974 = Pierre BARRIÈRE: *La vie intellectuelle en France du 16e s. à l'époque contemporaine*. éd. Albin MICHEL. Paris, 1974.
- DAHL 1960 = Svend DAHL: *Histoire du livre de l'antiquité à nos jours*. Paris, 1960.
- DANKANITS 1974 = DANKANITS Ádám: *XVI. századi olvasmányok*. Bukarest, 1974.
- DOUCET 1956. = R. DOUCET: *Les bibliothèques parisiennes au XVIe siècle*. éd. A. et J. PICARD. Paris, 1956
- FEBVRE – MARTIN 1958 = Lucien FEBVRE — Henri-Jean MARTIN: *L'apparition du livre*. éd. Albin MICHEL. Paris, 1958.
- FITZ 1959. = FITZ József: *A magyar könyv története 1711-ig*. Bp. 1959.
- JANKÓ – MANOLESCU 1987. = JAKÓ Zsigmond – Radu MANOLESCU: *A latin írás története*. Bp. 1987.
- JAYNE 1956. = Sears JAYNE: *Library Catalogues of the English Renaissance*. University of California Press, Berkeley and Los Angeles, 1956.
- Könyvtártörténet 1987. = CSAPODI Csaba – TÓTH András – VÉRTESY Miklós: *Magyar könyvtártörténet*. Bp. 1987.
- LABARRE 1971. = Albert LABARRE: *Le livre dans la vie amiénoise du seizième siècle. L'enseignement des inventaires après décès 1503–1576*. Beatrice-Nauwelaerts, Paris, 1971.

⁹⁴ 1617: 212 tétel, KtF II. 11.; FEBVRE – MARTIN 1958. 399. A 16. század második felétől elterjednek az 500 kötetes könyvtárak is a magas közhivatalt viselők körében.

⁹⁵ 1651: 235 tétel, KtF II. 63.

⁹⁶ 1653: 270 tétel, KtF II. 68.; L664: 348 tétel, KtF II. 139.

⁹⁷ L. a 34. a. számú jegyzetet!

⁹⁸ L. a 35. számú jegyzetet!

⁹⁹ 1711: 294 tétel, ADATTÁR 14. 94–103., KtF I. 166.

¹⁰⁰ 1711: 394 tétel, ADATTÁR 13/2., KtF III. 135.

- MARTIN 1959. = Henri-Jean MARTIN: *Ce qu'on lisait à Paris au XVIe siècle*. Bibliothèque d'Humanisme et Renaissance, 1959. 222–230.
- MARTIN 1969. = Henri-Jean MARTIN: *Livre pouvoirs et société à Paris au XVIIe siècle (1598–1701). Tome I–II*. Genève, Droz, 1969.
- MILKAU 1955. = *Handbuch der Bibliothekswissenschaft*. Begründet von Fritz MILKAU, Wiesbaden, 1955. III. Bd.
- MONOK 1968. = MONOK István: *XVI–XVII. századi olvasmánykultúránk*. = MKsz. 1988. 78–82.
- MONOK 1991. = *Zur Quellentypologie der Geschichte des Lesens im 16–17. Jahrhundert in Ungarn*. Das Hinterlassenschaftsinventar. = Berliner Beiträge zur Hungarologie 5. Berlin, 1990[1991]. 81–88.
- PÉTER 1985. = *Magyarország története 1526–1686. III. 1. Bp.* 1985. 544–548.
- KiF I. = Könyvtártörténeti Füzetek I. *Magángyűjtemények Magyarországon 1551–1721*. Szerk. MONOK István. Szeged, 1981.
- KiF II. = Könyvtártörténeti Füzetek II. *Magángyűjtemények Nyugat-Magyarországon 1555–1721*. Szerk. MONOK István. Szeged, 1982.
- KiF III. = Könyvtártörténeti Füzetek III. *Magángyűjtemények Magyarországon 1545–1721*. Szerk. HERNER János – MONOK István. Szeged, 1983.
- KiF IV. = Könyvtártörténeti Füzetek IV. *Magángyűjtemények a királyi Magyarországon és az Erdélyi Fejedelemségben 1533–1721*. Szerk. HERNER János – MONOK István. Szeged, 1985.
- KiF V. = Könyvtártörténeti Füzetek V. *Magángyűjtemények Magyarországon 1564–1716*. Szerk. MONOK István. Szeged, 1989.
- KiF VI. = Könyvtártörténeti Füzetek VI. *Intézményi gyűjtemények Magyarországon 1535–1720*. Szerk. MONOK István. Szeged, 1989.
- KiF VII. = Könyvtártörténeti Füzetek VII. *Intézményi és magángyűjtemények Magyarországon 1722–1750*. Szerk. MONOK István. Szeged, 1990.
- ADATTÁR 11. = *A magyar könyvkultúra múltjából*. IVÁNYI Béla cikkei és anyaggyűjtése. Sajtó alá rend. HERNER János – MONOK István. Szeged, 1983.
- ADATTÁR 12. = *A Dernschwam-könyvtár. Egy magyarországi humanista könyvjegyzéke*. Sajtó alá rend. KEVEHÁZI Katalin – MONOK István. Szeged, 1984.
- ADATTÁR 13(1.) = *Magyarországi magánkönyvtárak I. 1533–1657*. Sajtó alá rend. VARGA András. Bp.–Szeged, 1986.
- ADATTÁR 13/2. = *Magyarországi magánkönyvtárak II*. Sajtó alá rend. FARKAS Gábor – KATONA Tünde – LATZKOVITS Miklós – VARGA András. Szeged, 1992.
- ADATTÁR 14. = *Partiumi könyvesházak 1623–1730. (Sárospatak, Debrecen, Szatmár, Nagybánya, Zilah)*. Sajtó alá rend. FEKETE Csaba – MONOK István – KULCSÁR György – VARGA András. Bp. – Szeged, 1988.
- ADATTÁR 15. = *Kassa város olvasmányai 1562–1731*. Sajtó alá rend. GÁCSI Hedvig – FARKAS Gábor – KEVEHÁZI Katalin – LAZÁR István Dávid – MONOK István – NÉMETH Noémi. Szeged, 1990.

- ADATTÁR 16/1. = Erdélyi könyvesházak I. JAKÓ Klára: *Az első kolozsvári egyetemi könyvtár története és állományának rekonstrukciója (1579–1604)*. Szeged, 1991.
- ADATTÁR 16/2. = *Erdélyi könyvesházak II. (Kolozsvár, Nagyenyed, Marosvásárhely, Szászváros, Székelyudvarhely.)* Sajtó alá rend. MONOK István – NÉMETH Noémi – TONK Sándor. Szeged, 1991.
- ADATTÁR 17/1. = *Jezsuita könyvtárak Magyarországon 1711-ig. (Kassa, Pozsony, Sárospatak, Turóc, Ungvár.)* Sajtó alá rend. FARKAS Gábor – MONOK István – POZSÁR Annamária – VARGA András. Szeged, 1990.
- ADATTÁR 26/1. = *Erdélyi és hódoltsági jezsuita missziók. I/1. 1609–1616.* Sajtó alá rend.: BALÁZS Mihály – FRICSY Ádám – LUKÁCS László – MONOK István. Szeged, 1990.

I. táblázat

Magánygyűjtemények és a polgári könyvtárak (1560 előtt – 1721)

évszám	összes jegyzék	hagyatéki inventárium	polgári könyvtár	hagyatéki inventárium	kicsi könyvtár	közepes könyvtár	nagy könyvtár	humanista könyvtár
1560 előtt	11 db (1%) [*]	3 db (27%) ^{**}	2 db (4%) ^{***}	1 db (50%) ^{****}	1 db	1 db	0	0
1561–1580	21 db (2%)	8 db (38%)	8 db (2%)	4 db (50%)	5 db	2 db	0	1 db
1581–1600	45 db (5%)	30 db (66%)	22 db (4%)	18 db (82%)	13 db	7 db	1 db	1 db
1601–1620	49 db (6%)	22 db (44%)	25 db (5%)	18 db (72%)	14 db	7 db	3 db	1 db
1621–1640	88 db (11%)	84 db (95%)	67 db (14%)	56 db (83%)	37 db	21 db	8 db	1 db
1641–1660	149 db (19%)	109 db (73%)	109 db (20%)	105 db (96%)	68 db	31 db	7 db	3 db
1661–1680	144 db (18%)	83 db (57%)	94 db (20%)	75 db (80%)	66 db	22 db	4 db	4 db
1681–1700	152 db (20%)	75 db (49%)	88 db (18%)	72 db (82%)	59 db	24 db	2 db	3 db
1701–1721	110 db (14%)	48 db (43%)	54 db (11%)	39 db (72%)	30 db	19 db	3 db	2 db
összes:	769	455 (59%)	469 (61%)	388 (82%)	293 (61%)	132 (28%)	28 (6%)	16 (4%)

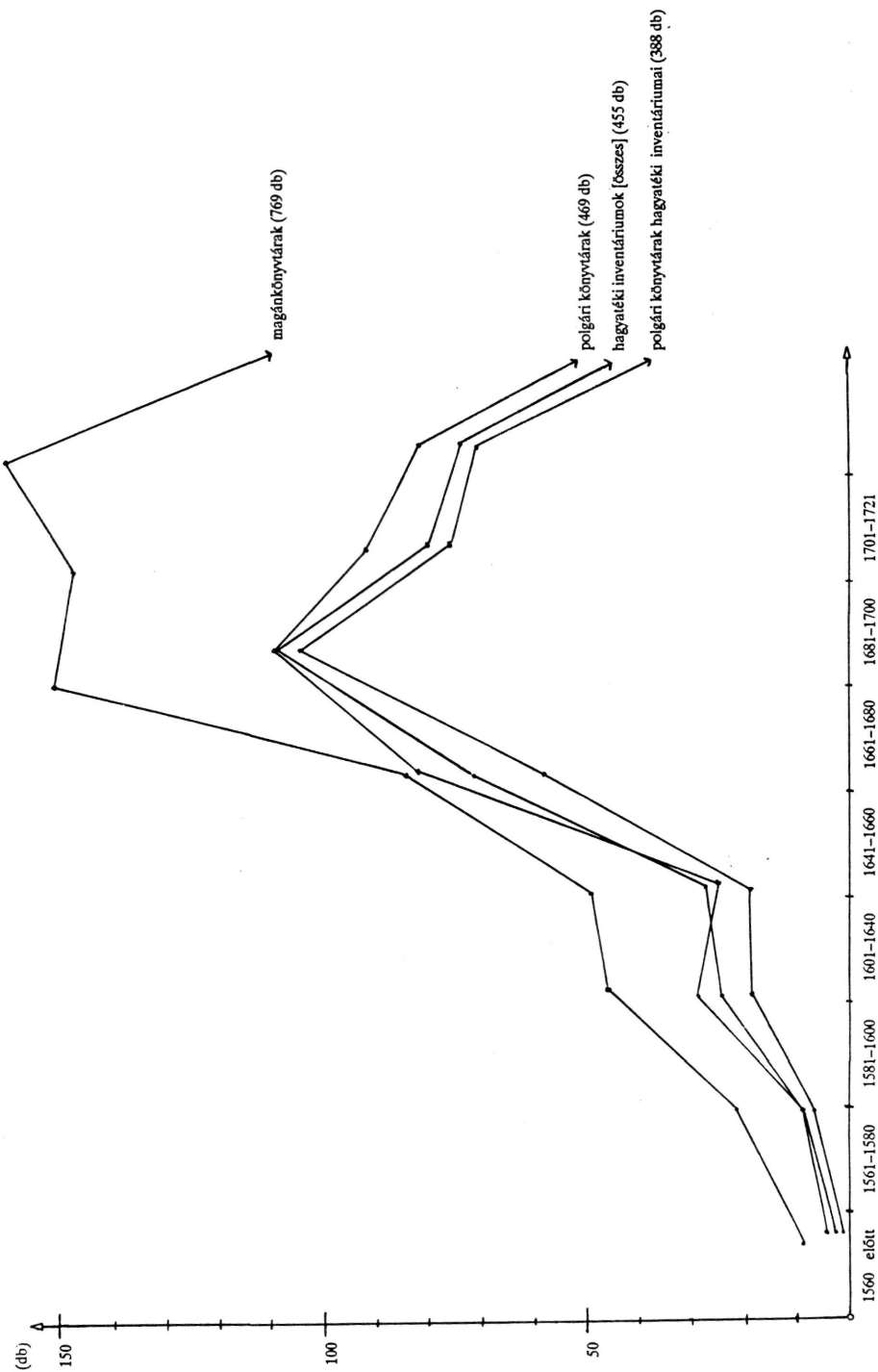
* az egész időszakhoz képest

** az összes jegyzékhez képest

*** az egész időszakhoz képest

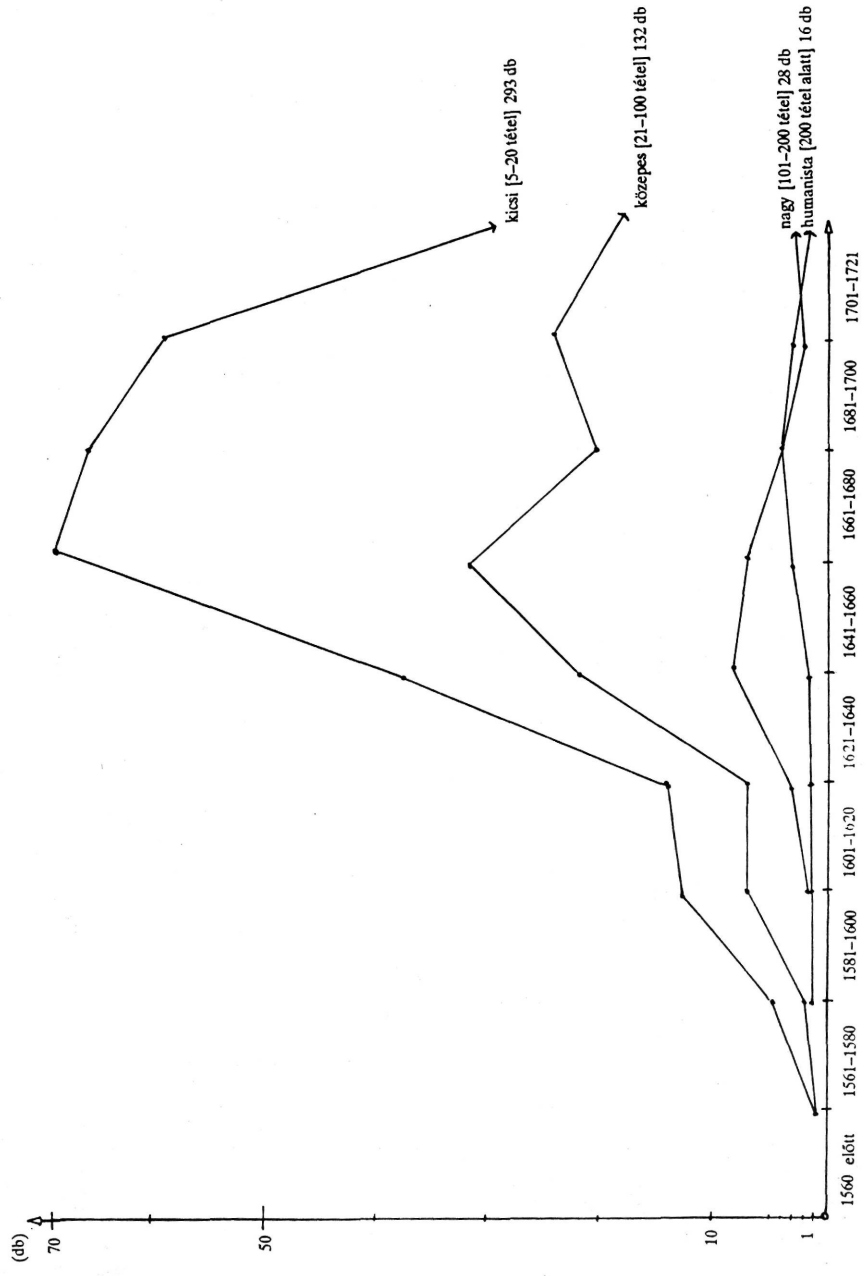
**** a polgári könyvtárakhoz képest

MAGÁNGYŰJTEMÉNYEK A HAGYATÉKI INVENTÁRIUMOKBAN
(1560 előtt — 1721)

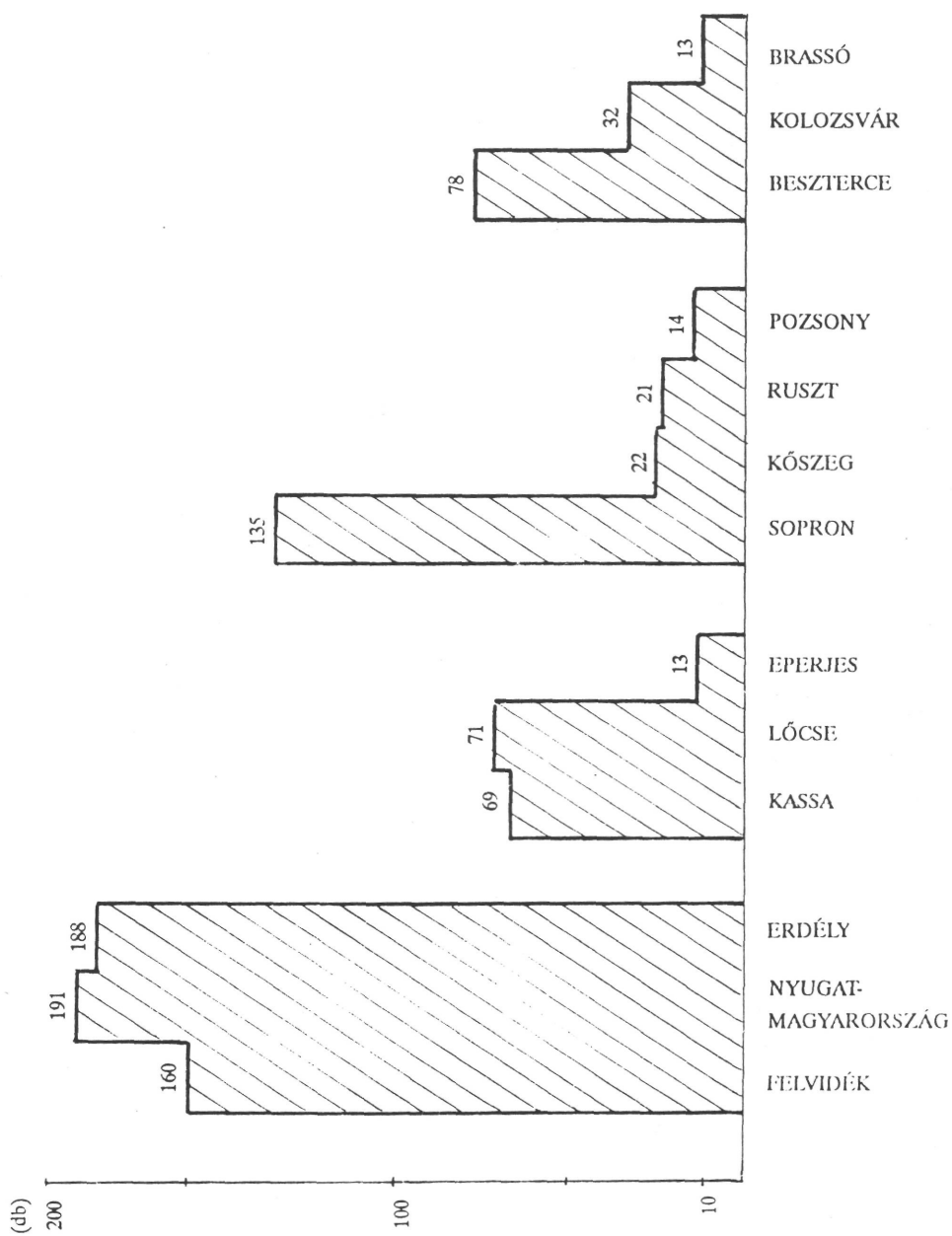

A POLGÁRI KÖNYVTÁRTÍPUSOK IDŐBELI ELOSZTLÁSA (469 db jegyzék)
(1560 előtt — 1721)

III. táblázat

A MAGÁNKÖNYVTÁRAK TÉRBELI ELOSZLÁSA (539 db jegyzék)
(1560 előtt — 1721)

FARKAS, GÁBOR

Les types des bibliothèques bourgeoises aux XVIe et XVIIe siècles

En possession des résultats partiels antérieures, l'auteur rend compte de la situation actuelle des recherches se rapportant à la culture de livres en Hongrie aux XVIe et XVIIe siècles. Pour reconstruire la culture des livres hongrois contemporaine, la recherche peut s'appuyer avant tout des sources d'archives et de collections de manuscrits, étant donné que la plupart des bibliothèques se sont anéanties. Ainsi on a fait le compte des catalogues de livres publiés et inédits, on a rassemblé les données se rapportant aux propriétaires, aux collections et aux catalogues, on a publié les textes des catalogues (*Recueil de documents à l'histoire de nos mouvements spirituels aux XVI-XVIIe siècles*). Dans l'étape finale de la recherche, on a l'intention de créer une base de données apte à être élaborée par une machine-calculateur, à la base de laquelle on peut réaliser la recherche et la caractérisation complexe du stock livre des régions, des couches sociales, des sectes et des groupes ethniques. A la base de plus de mille catalogues jusqu'ici enregistrés, l'auteur fait une tentative d'analyser l'histoire des livres de l'époque de quelques points de vue.